

PRIVIRE ASUPRA NATURII COMPENSAȚIEI

doi.org/10.24193/SUBBiur.71(2026).1.69-109[↗] · publicat la: 27 sept. 2026

Adina BUCIUMAN*

Rezumat. Privire asupra naturii compensației Studiul pune în discuție natura juridică a compensației, propunând îndepărtarea de calificarea ei ca o dublă plată simplificată pentru a o înlocui cu natura de cauză justificativă a refuzului de plată. Este subliniat caracterul voluntar al declanșării compensației, în contra automatismului sugerat de expresia textului legal. Compensația este văzută ca un beneficiu pus de lege la dispoziția debitorului de a refuza plata, ceea ce oferă o explicație coerentă a regimului său juridic și salvează unitatea conceptuală a tuturor tipurilor de compensație.

Cuvinte-cheie: compensație legală, compensație judiciară, plată, renunțare la compensație, de plin drept

Regard sur la nature de la compensation

Résumé. Regard sur la nature de la compensation L'étude met en discussion la nature juridique de la compensation, en proposant de s'éloigner de sa qualification comme un double paiement simplifié

* Adina BUCIUMAN: dr. în drept; lect.univ., Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Drept, Departamentul de drept privat, Cluj-Napoca; avocat, Baroul Cluj; e-mail: adina.buciuman@law.ubbcluj.ro[↗]; ORCID: [0000-0003-4027-9977](https://orcid.org/0000-0003-4027-9977)[↗].

Toate drepturile de autor asupra operei rămân autorului Adina BUCIUMAN, care o pune la dispoziția publicului sub licența CC BY-NC-ND 4.0, creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0[↗].

pour la remplacer par celle de cause justificative du refus de paiement. Le caractère volontaire du déclenchement de la compensation est souligné, contrairement à l'automatisme suggéré par le texte légal. La compensation est envisagée comme un bénéfice mis par la loi à la disposition du débiteur pour refuser le paiement, ce qui offre une explication cohérente de son régime juridique et préserve l'unité conceptuelle de tous les types de compensation.

Mots-clés : compensation légale, compensation judiciaire, paiement, renonciation à la compensation, de plein droit

A perspective on the nature of set-off

Abstract. A Perspective on the Nature of Set-Off The study examines the legal nature of set-off, proposing a departure from its characterization as a form of simplified double payment, and instead advancing its understanding as a legal justification for refusing payment. It emphasizes the voluntary aspects of invoking set-off, in contrast to the automatic operation suggested by the wording of the legal provisions. Set-off is thus conceived as a benefit conferred by law upon the debtor, enabling the refusal of payment, which provides a coherent explanation of its legal regime and preserves the conceptual unity of all forms of set-off.

Keywords: legal set-off, judicial set-off, payment, waiver of set-off, de jure

CUPRINS

I	Identificarea nejustificată cu plata	71
A	Modelul plății	72
B	Incongruențele față de modelul plății	73
II	O justificare a refuzului de plată	85
A	Istoria unui mit: pretinsul automatism al compensației	86
B	Caracterul voluntar al compensației	92
C	Unitatea conceptuală a compensației	102
	Concluzii	106
	Bibliografie	107

Compensația este una din instituțiile dreptului obligațiilor care creează aparența unei mari simplități. Într-adevăr, ce soluție ar putea fi mai evidentă pentru debitorul chemat să își plătească datoria decât aceea de a invoca stingerea obligației sale până la concurența propriei creanțe pe care ar putea să o pretindă creditorului său? Mecanism ușor de aplicat care servește unui scop de simplificare, compensația este în mod tradițional prezentată în sistemele juridice de drept continental ca o plată simplificată. Cu toate acestea, regimul său juridic și interacțiunea cu alte instituții ale dreptului obligațiilor ridică probleme care nu sunt deloc neglijabile, risipind rapid iluzia simplității compensației.

În cursul analizei care urmează¹, vom repune în discuție modelul plății simplificate (I), pentru a încerca să redăm compensației natura juridică care să îi asigure fidelitatea față de fundamentele sale istorice și, totodată, coerența regimului juridic aplicabil (II).

IDENTIFICAREA NEJUSTIFICATĂ CU PLATA

I

În sistemul Codului Napoleon, compensația era concepută după modelul plății. Aceasta era privită ca o dublă plată care se

¹ Studiul de față are la bază comunicarea noastră din cadrul conferinței *Inexécutions et justifications. Le pouvoir actuel d'expression du droit civil continental*, Facultatea de drept, Universitatea București, 1-2 martie 2018, respectiv publicarea ei cu titlul *La compensation – justification de non-exécution*, în volumul *Inexécutions et justifications. Le pouvoir actuel d'expression du droit civil continental*, coordonat de A.-R. TRANDAFIR și M. D. BOB, Editura Universul Juridic, București, 2019, p. 107-124. Ideile acestea au fost aduse la zi, în acord cu evoluțiile ulterioare ale jurisprudenței și doctrinei.

producea automat de îndată ce cele două obligații reciproce, care îndeplineau condițiile de lichiditate, exigibilitate și fungibilitate, coexistau.

A MODELUL PLĂȚII

Condițiile compensației sunt explicate în doctrină, atât în cea clasică, cât și în cea modernă, prin referire la plată. Exigența lichidității creanțelor este justificată prin faptul că o datorie care nu este lichidă nu este încă susceptibilă de plată. Exigibilitatea creanței debitorului chemat să plătească este cerută numai pentru că, de fapt, compensația este o plată forțată. Fungibilitatea celor două prestații este necesară, pentru că creditorul nu poate fi constrâns să primească în plată altceva decât ce i se datorează. De asemenea, acordarea termenului de grație nu constituie un obstacol la compensație tocmai pentru că aceasta este o formă de plată.

Efectul compensației, stingerea obligațiilor reciproce până la concurența datoriei celei mai mici, se apropie de plată prin satisfacția pe care o procură creditorului și prin efectul de liberare a debitorului. Privită din punct de vedere economic, din perspectiva patrimoniilor celor doi actori, plata operează o diminuare a pasivului debitorului corelativă și concomitentă cu diminuarea activului creditorului. Or, compensația produce același efect, dar în sens dublu, afectând concomitent cele două aspecte ale patrimoniului creditorului și debitorului. Totodată, din nou la fel cu plata, compensația atrage stingerea corespunzătoare a accesoriilor creanței și liberarea fideiusorilor.

Mai multe aspecte ale mecanismului compensației sunt prezentate în raport cu caracteristicile plății. Astfel, compensația parțială este considerată o excepție de la principiul indivizibilității plății. Normele stabilite pentru imputația plății se aplică atunci când există mai multe datorii compensabile datorate de aceeași persoană. Compensația convențională a

datoriilor nefungibile este refuzată cu justificarea că aceasta ar duce la o dublă plată, ceea ce ar constitui o denaturare a instituției; nu poate fi vorba de plată, ci eventual de o dare în plată, atunci când se execută o altă prestație decât cea datorată. În cazul unei cesiuni de creanță, debitorul cedat, atâta timp cât nu a primit notificarea cesiunii, poate încă să plătească cedentului; prin analogie cu plata, el poate invoca compensația cu cedentul atunci când condițiile ei legale ar fi fost întrunite înainte de această notificare. Interdicția plăților după deschiderea unei proceduri de insolvență afectează și compensația: aceasta este admisă numai în cazul în care condițiile sale au fost îndeplinite înainte de data deschiderii procedurii, deoarece, în caz contrar, ar constitui o încălcare a principiului egalității creditorilor debitorului supus unei astfel de proceduri colective.

Cu alte cuvinte, compensația are în comun cu plata atât condițiile, cât și calitatea de mecanism extinctiv de obligație. Particularitățile sale decurg exclusiv din caracterul său de plată forțată. Cu toate acestea, în general, plata pare să rămână modelul de referință al compensației.

B INCONGRUENȚELE FAȚĂ DE MODELUL PLĂȚII

1. Identificarea compensației cu plata se manifestă chiar și **la nivelul limbajului juridic**. A *compensa înseamnă a plăti*², de aceea se vorbește despre *plată prin compensare*³, ceea ce reprezintă de fapt o *contractie a celor două plăți inconștiente*⁴. Glisarea de la *compensație* la *plată* se face însă numai prin

2 J. CARBONNIER, *Droit civil, les biens, les obligations*, PUF, Quadrige, Paris, 2004, §337, p. 594.

3 B. FAGES, *Droit des obligations*, 8e éd., LGDJ, Paris, 2018, §515 et s. ; D. LLUELLES, B. MOORE, *Droit des obligations*, 2e éd., Thémis, Montréal, 2012, §2672 et s., p. 1609 et s.

4 J. CARBONNIER, *prefață la teza lui N. Catala, La nature juridique du paiement*, LGDJ, Paris, 1961.

abandonarea rigorii juridice. Satisfacția pe care cele două mecanisme de stingere a obligației o procură creditorului nu este de aceeași natură, iar sacrificiul patrimonial al debitorului prin care se realizează nu este identic, din punct de vedere contabil, cu cel al debitorului care plătește. Creditorul căruia i se opune compensația nu primește prestația așteptată, iar debitorul nu furnizează obiectul acestei prestații, așa cum face debitorul care plătește.

Satisfacția creditorului este identificată într-un efect formulat în mod negativ: acesta nu suportă o pierdere patrimonială ca urmare a neexecutării obligației de către debitor, din moment ce, la rândul său, nu va fi obligat să execute o datorie pe care o are față de debitorul său care a invocat compensația. Prin urmare, compensația pare nu atât o dublă plată, cât, mai degrabă, o dublă dispensă de plată.

2. La nivelul structurii obligației civile, neconcordanța naturii compensației cu cea a plății devine chiar mai evidentă.

Structura obligației civile presupune o datorie, care este o normă individuală inclusă în dreptul obiectiv și care este conformă cu imperativele acestuia, la care se adaugă un drept subiectiv, dreptul de creanță, creație teoretică modernă rezultată din nevoia de sistematizare a dreptului, privit dintr-o perspectivă care pune accentul pe protecția individului. Astfel, la fel cum nașterea obligației necesită mecanisme apte să genereze obligația în dubla sa dimensiune (de datorie și de creanță), și stingerea acesteia, pentru a fi perfectă, trebuie să genereze dispariția atât a creanței, cât și a datoriei. Dificultățile doctrinare de sistematizare a mijloacelor de stingere a obligațiilor sunt determinate de constatarea faptului că, deși urmăresc același scop, aceste mecanisme nu afectează în mod egal cele două aspecte ale obligației. Distincția între mijloacele de stingere care aduc satisfacție creditorului și mecanismele de stingere a obligației fără satisfacția creditorului sugerează ideea că creanța, dreptul

subiectiv care decurge din obligația civilă, poate avea un destin diferit de cel al normei obligaționale impuse debitorului.

În acest context, plata, înțeleasă ca executare – voluntară sau forțată – a prestației datorate, este singura modalitate de stingere a datoriei înțelese ca normă de comportament și, în același timp, de a furniza creditorului prestația la care este îndreptățit. Termenul de *stingere*, corect din punct de vedere tehnic, este aici paradoxal. Departe de a se referi la o degradare esențială, plata corespunde maximului de vivacitate a obligației, punctului în care ea trăiește cu cea mai mare intensitate, pentru a se stinge prin același act, ca urmare a îndeplinirii scopului esențial al existenței sale⁵. Celelalte mecanisme extinctive de obligație formează o reuniune eclectică de mijloace apte fie să asigure satisfacerea indirectă a creditorului (compensația, confuziunea), fie să pună capăt existenței creanței sau forței de constrângere menite să protejeze executarea ei (remiterea de datorie, prescripția extintivă). Datoria văzută ca normă de comportament impusă debitorului este integrată în dreptul obiectiv în vederea stingerii sale prin executare. Din acest motiv, stingerea sa veritabilă nu se realizează decât prin plată. Dimpotrivă, în cazul substitutelor plății, datoria este doar neutralizată.

Exemplul care ilustrează cel mai bine această idee este cel al confuziunii, unde norma este doar paralizată ca urmare a dispariției alterității subiecților săi, esențială pentru orice raport juridic. Obligația nu este stinsă în totalitate prin acest mecanism⁶. Pe de o parte, desființarea actului prin care debitorul a devenit titular al creanței ce rezultă din același raport de

5 Pentru dezvoltarea acestei idei, v.: A. BUCIUMAN, *Obligații naturale rezultate din mecanisme de stingere imperfectă a obligației*, Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia, nr. 2/2016, online: <https://studia.law.ubbcluj.ro/index.php/iurisprudentia/article/view/1042>.

6 Y. DAGORNE-LABBÉ, *Confusion*, Rép. civ. Dalloz, sept. 2005, Th. VIALATTE, *De l'effet extinctif de la réunion sur une même tête de qualités contraires et ses*

obligație face ca datoria să renască cu efect retroactiv⁷. Pe de altă parte, de fiecare dată când vechiul debitor, dobânditor al creanței, este privit ca subiect de drept distinct de autorul său și într-o relație de alteritate cu avânzii-cauză ai acestuia sau cu terții contra cărora ar avea interes să invoce existența dreptului, obligația, văzută ca relație intersubiectivă, renaște și redevine activă⁸. De pildă, dacă, anterior transmisiunii succesoriale a creanței către debitor, creditorul inițial a constituit o ipotecă asupra creanței în favoarea unui terț, terțul se va putea prevala de dreptul său asupra creanței chiar după reuniunea în persoana debitorului și a calității de creditor, prin efectul moștenirii.

Spre deosebire de confuziune, în cazul căreia stingerea datoriilor este dictată de un imperativ de logică juridică, nu există nimic care să impună stingerea a două obligații reciproce dintre două persoane diferite. Dimpotrivă, logica juridică ar impune mai degrabă ca cele două obligații să fie efectiv executate. Compensația se justifică astfel numai prin fungibilitatea prestațiilor care fac obiectul celor două datorii reciproce. Totuși, nu există niciun obstacol în calea existenței concomitente a două datorii reciproce cu același obiect, deci a două norme de comportament care impun executarea unor prestații fungibile.

Posibilitatea debitorului de a refuza plata invocând propria creanță împotriva creditorului se explică prin ideea că ar fi preferabil pentru acesta să nu plătească ceea ce datorează decât să formuleze, după efectuarea plății, o acțiune în vederea obținerii restituirii sumei deja plătite. Stingerea obligațiilor prin compensație se prezintă astfel ca un artificiu de politică juridică⁹,

limites, RTD civ. 1978.567, J. MESTRE, B. FAGES, *Des limites de la confusion*, obs., Cass. 3e civ., 2 oct. 2002, RTD civ. 2003.300.

7 Art. 1628 C.civ.

8 Art. 1627 C.civ.

9 G. FOREST, *Essai sur la notion d'obligation en droit privé*, Dalloz, Paris, 2012, §646-647, p. 466-467.

justificat din motive de echitate și utilitate practică. Într-adevăr, încă din dreptul roman, s-a considerat că nu ar fi nici just, nici echitabil ca un creditor să poată obține plata de la debitorul căruia nu i-a furnizat prestația la care era obligat față de acesta.

Departate de a fi o necesitate de ordin tehnic, compensația are caracterul unui mecanism favorabil pus la dispoziția debitorului căruia i se cere plata¹⁰, mecanism care îi permite să invoce existența unei obligații fungibile de sens contrar și să refuze plata (totală sau parțială). Astfel, el poate alege să invoce neutralizarea normei potrivit căreia este obligat să execute prestația, dezvăluind existența unei alte norme care obligă creditorul său să execute față de el o prestație fungibilă cu prima. Efectul de neutralizare a celor două norme contrare se produce retroactiv, din momentul în care acestea îndeplinesc condițiile prevăzute de lege: certitudinea, lichiditatea și exigibilitatea.

Dacă ne referim la aspectele tehnice ale obligației civile, ajungem la următoarea concluzie: compensația este întotdeauna mai puțin decât o plată. În cazul plății, stingerea datoriei este doar consecința executării acesteia, care reprezintă în același timp și desăvârșirea ei. Compensația nu face decât să neutralizeze datoria, suprapunând-o cu o altă datorie, de sens opus, dacă sunt îndeplinite anumite condiții tehnice. Rezultatul nul – în termeni de prestații datorate – produs de compensație permite cu siguranță compararea acesteia cu plata privită ca operațiune economică. Din punct de vedere juridic, însă, compensația este mai degrabă o dublă dispensă de plată, justificată din motive de echitate și pragmatism.

Prin urmare, recurgerea la paradigma plății simplificate și automate în materie de compensație se dovedește inexactă, deoarece, în realitate, niciunul dintre cele două fenomene care caracterizează plata nu are loc: debitorul nu execută prestația la care este obligat, iar creditorul nu primește ceea ce are dreptul

¹⁰ *Ibidem*, §647, p. 467.

să obțină. Cu alte cuvinte, datoria debitorului, privită ca normă de comportament care îl leagă de creditor, nu este executată și, în același timp, dreptul subiectiv al creditorului nu este realizat.

3. Pe de altă parte, identificarea naturii compensației cu cea a plății compromise **coerența teoretică a instituției**. Atât natura diferitelor tipuri de compensație, cât și normele care constituie regimul său juridic par dificil de clarificat.

a) Jurisprudența și doctrina au intuit corect rolul real al compensației – de a proteja debitorul, care la rândul său este creditor, împotriva celui care îi pretinde plata – și au creat și dezvoltat diverse tipuri de compensație care permit ca mecanismul extinctiv de obligație să se producă chiar și în absența anumitor condiții prevăzute de lege. Compensația judiciară, compensația convențională și, în dreptul francez, compensația datoriilor conexe sunt dificil de încadrat în aceeași categorie cu compensația legală. Automatismul efectului extinctiv al compensației legale, marcă a simplității așa-numitei *plăți prin compensație*, determină doctrina la promovarea autonomiei celorlalte tipuri de compensație în raport cu aceasta, punând în evidență fie rolul instanței, fie al voinței părților pentru liberarea debitorului.

Compensația, astfel cum este aplicată în practică, devine un termen general utilizat pentru a desemna o serie de mecanisme extinctive de obligație, ale căror condiții sunt adesea afectate de incertitudini greu de înlăturat. Înțelegerea greșită a corelării dintre compensația legală, pe de o parte, și compensația judiciară, convențională și cea a datoriilor conexe, pe de alta, explică ezitățile și chiar derapajele jurisprudenței în a stabili de care dintre condițiile impuse de lege pentru compensația legală se pot lipsi judecătorul – în cazul compensației judiciare –, respectiv părțile – în cazul compensației convenționale.

Astfel, ne putem întreba dacă puterea de voință a părților poate decide compensația convențională a două datorii nefungibile sau dacă nu cumva fungibilitatea, care justifică așa-

zisa *plată prin compensație*, este o condiție esențială a instituției compensației, în lipsa căreia operațiunea ar trebui integrată într-un alt mecanism, cum ar fi darea în plată, care permite plata prin executarea unei prestații diferite de cea care face obiectul obligației? Apoi, se poate discuta dacă flexibilitatea mai accentuată a compensației judiciare permite instanței să treacă peste condiția exigibilității obligațiilor pe care le compensează. Sub acest aspect, îndeosebi, asimilarea compensației cu o plată forțată determină reticența față de soluția care ar permite judecătorului să accepte în compensație o creanță neexigibilă a debitorului acționat în judecată în vederea efectuării plății față de reclamant.

Lipsa unei delimitări precise între diferitele tipuri de compensație se reflectă și în una din deciziile Înaltei Curți de Casație și Justiție¹¹ care, în cadrul soluționării unui recurs în interesul legii, aprobă soluția admiterii compensației judiciare a obligațiilor de plată a pensiei alimentare datorate de părinții separați copiilor lor al căror domiciliu a fost stabilit pentru unul la un părinte, iar pentru altul la celălalt părinte. Unul dintre motivele pentru care compensația fusese respinsă¹² de instanțele judecătorești în aceste situații a fost lipsa de reciprocitate a obligațiilor: pensiile alimentare sunt datorate de fiecare părinte copilului care locuiește cu celălalt, datoriile fiind astfel încrucișate între patru actori, dar nereciproce. De o manieră

11 Dec. RIL ICCJ nr. 6/2019 (A) privind recursul în interesul legii cu privire la interpretarea și aplicarea unitară a dispozițiilor art. 1616-1618 lit. c), coroborate cu art. 499, art. 514 alin. 1, art. 515, art. 525 alin. 1, art. 529-531 C.civ. și a art. 729 alin. 3 și 7 C.proc.civ., cu privire la posibilitatea compensației judiciare a obligațiilor de întreținere a părinților față de copiii lor, în cazul în care copiii au domiciliile separate și fiecare părinte are o obligație de întreținere față de copilul care locuiește cu celălalt.

12 Alte decizii se fundamentează, așa cum era previzibil, pe dispozițiile legale care refuză compensația creanțelor insesizabile (art. 1618 lit. c) C.civ.) și pe caracterul indisponibil al dreptului la întreținere.

surprinzătoare și regretabilă¹³, Înalta Curte de Casație și Justiție afirmă că nici definiția, nici condițiile prevăzute de lege pentru compensația legală, inclusiv reciprocitatea obligațiilor, nu sunt aplicabile compensației judiciare, care este dispusă de instanță, ori celei convenționale, care operează în baza acordului părților.

Abandonarea paradigmei plății și recunoașterea adevăratei naturi a compensației, aceea de beneficiu acordat debitorului, justificat de un principiu de echitate, permite și pledoaria pentru admiterea compensației datoriilor conexe, în sistemele juridice în care aceasta nu a fost încă acceptată, precum cel român.

Legea română privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență¹⁴ admite compensația legală între o obligație a debitorului în insolvență față de un creditor al acestuia și o obligație a aceluiași creditor față de debitor, cu condiția ca exigențele legii privind compensația legală să fi fost întrunite la data deschiderii procedurii. Jurisprudența, extrem de atașată față de disciplina colectivă a procedurii, refuză să compenseze două obligații dintre care una este exigibilă înainte și cealaltă după deschiderea procedurii insolvenței, chiar dacă cele două obligații rezultă din același contract. În opinia noastră, această poziție atrage soluții profund injuste: un creditor, adesea chirografar, este obligat să-și plătească datoria față de debitorul aflat în procedura insolvenței, fără să își poată satisface propria creanță contra acestuia, născută din același contract.

b) În strânsă legătură cu influența percepției asupra naturii juridice a instituției¹⁵, observăm că identificarea sa cu o plată

13 A se vedea comentariul nostru pe marginea acestei decizii, A. BUCIUMAN, *Compensația judiciară, între interpretare evolutivă și denaturare juridică*, Pandectele Române, nr. 2/2019.

14 Legea nr. 85/2014 (modificată) privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență, M.Of. nr. 466/25.06.2014.

15 Întrucât natura juridică a unei instituții determină și regimul său juridic. În acest sens, J.-L. BERGEL, *Différence de nature (égal) différence de régime*, RTD civ. 1984.225.

face dificilă, dacă nu chiar imposibilă, explicarea unitară a **regimului juridic al compensației**.

Astfel, o plată prin compensație care se produce automat din momentul exigibilității concomitente a celor două datorii ar trebui să producă stingerea lor definitivă, asupra căreia părțile să nu aibă nicio putere de control. Păstrând, sub influența Codului civil din Québec [art. 1673 alin. (1)], ideea că compensația legală se produce de drept, Codul civil român din 2011 a adăugat, amplificând misterul instituției, că *oricare dintre părți poate renunța, în mod expres sau tacit, la compensație* [art. 1617 alin. (3) C.civ.]. Doctrina și jurisprudența franceză¹⁶, precum și cea din Québec¹⁷, admit și ele renunțarea la compensație, chiar în absența unui text legal care să prevadă aceasta în mod expres.

Această renunțare este greu de înțeles dacă privim compensația ca pe o plată automată: nu se poate concepe renunțarea la efectul extinctiv de obligație care s-a produs deja. Totuși, așa cum vom vedea mai departe, ea devine mai ușor de acceptat dacă vedem în compensație un beneficiu pus de legiuitor la dispoziția debitorului, o justificare a refuzului acestuia de a face plata.

În anumite cazuri, legea înlătură beneficiul compensației, chiar dacă obligațiile prezintă caracteristicile necesare pentru aplicarea sa. Refuzul compensației se fundamentează pe considerații de ordine publică sau de politică juridică într-un context juridic dat¹⁸. Astfel, excluderea compensației creanțelor

16 V.: F. ZENATI-CASTAING, T. REVET, *Cours de droit civil. Obligations. Régime*, PUF, Paris, 2013, §92, p. 180; H. et L. MAZEAUD, J. MAZEAUD, F. CHABAS, *Leçons de droit civil*, t. II, vol. 1er, *Obligations. Théorie générale*, Montchrestien, Paris, 1998, §1158, p. 1193; Ph. DRAKIDIS, *Des effets à l'égard des tiers de la renonciation à la compensation acquise*, RTD civ. 1955.238.

17 J.-L. BAUDOUIN, P.-G. JOBIN, *Les obligations*, 7e éd., par P.-G. JOBIN, N. VÉZINA, Yvon Blais, Cowansville, 2013, §1078-1080, p. 1311-1312; D. LLUELLES, B. MOORE, op.cit., §2697, p. 1627 et seq.

18 J.-L. BAUDOUIN, P.-G. JOBIN, op.cit., §1072, p. 1301.

inesizabile (prevăzută de dreptul francez¹⁹, dreptul civil din Québec²⁰, dreptul italian²¹ și dreptul civil român²²) se justifică prin nevoia particulară a creditorului de a primi efectiv plata, rezultând deci din caracterul vital al prestației pentru acesta. Obligația de restituire a bunului de către comodatatar sau de depozitar (în dreptul francez, dreptul italian și dreptul român) nu poate fi refuzată prin invocarea compensației în scopul de a asigura protecția dreptului de proprietate. Interdicția de a invoca compensația dacă creanța s-a născut dintr-un act făcut cu intenția de a păgubi (preluată de Codul român din Codul civil al Québecului) își găsește rațiunea în intenția legiuitorului de a descuraja actele prin care debitorul își face dreptate de unul singur. Compensația cu o creanță a statului este uneori vizată de interdicțiile legale privind domeniul de aplicare al compensației: de pildă, în Codul civil german²³, compensația este permisă numai dacă prestația trebuie furnizată către aceeași casă care trebuie să achite creanța celui care compensează, pe când, în dreptul civil din Québec²⁴, compensația nu poate fi invocată niciodată împotriva statului, dar acesta din urmă se poate prevala de ea.

Se poate observa cu ușurință că este vorba de ipoteze în care executarea efectivă a prestației prezintă o importanță deosebită pentru creditor, prin urmare mijlocul de apărare al debitorului care constă în invocarea compensației va fi respins. Or, dacă compensația ar fi doar o formă particulară de plată, această soluție ar fi illogică. Refuzul compensației pentru a favoriza plata efectivă demonstrează că compensația nu este echivalentă cu plata și că un anumit creditor ar putea avea un interes recunoscut

19 Art. 1347-2 C.civ.fr.

20 Art. 1676 C.civ.q.

21 Art. 1246 C.civ. it.

22 Art. 1618 C.civ.

23 Par. 395 BGB.

24 Art. 1672 alin. 2 C.civ. Québec.

legal în a obține prestația în locul unei simple diminuări a pasivului său patrimonial corespunzătoare cuantumului datoriei sale față de debitor.

Un alt aspect legat de natura compensației se referă la efectul acesteia asupra prescripției extinctive. Jurisprudența²⁵ reține că compensația legală întrerupe termenul de prescripție extintivă pentru prestația rămasă neachitată în cazul compensației parțiale. Asimilarea compensației cu plata conduce la ideea că aceasta echivalează cu o recunoaștere tacită a obligației și, prin urmare, produce un efect de întrerupere a curgerii termenului de prescripție.

Ceea ce este foarte interesant de discutat aici este momentul exact în care se produce acest efect întreruptiv de prescripție, având în vedere retroactivitatea compensației legale la data coexistenței celor două obligații reciproce exigibile. În timp ce plata presupune, în majoritatea cazurilor, o acțiune întreprinsă de debitor, care poate fi interpretată ca o recunoaștere tacită a datoriei sale, la stingerea parțială a obligației prin compensație, în momentul în care datoriile ajung la scadență, debitorul rămâne de fapt pasiv. Este dificil de acceptat o recunoaștere tacită a datoriei care ar avea loc în afara oricărei manifestări de voință din partea debitorului.

În schimb, dacă compensația este privită ca o favoare acordată de legiuitor debitorului, care trebuie invocată pentru a funcționa, actul tacit necesar pentru recunoașterea datoriei poate fi ușor identificat în mecanismul compensației, fiind integrat în manifestarea voinței debitorului care se opune plății pe motivul existenței unei creanțe proprii de sens contrar. Se înțelege astfel cu ușurință că o eventuală recunoaștere tacită a datoriei nu poate avea loc decât în momentul în care debitorul invocă compensația, și nu la data scadenței simultane a obligațiilor.

25 De pildă, Cass. com., 30 mars 2005, n° 04-10.407, notă de J. MESTRE, B. FAGES, în RTD civ. 2005, p. 599.

Putem concluziona în acest moment: compensația este o opțiune a legiuitorului, care, din considerente de echitate și utilitate practică, conferă debitorului căruia creditorul său îi solicită plata posibilitatea de a refuza executarea prestației datorate și de a se considera liberat de partea corespunzătoare obligației reciproce a creditorului său. Din punct de vedere tehnic, stingerea celor două obligații prin compensație este artificială, dar asigură caracterul său de mijloc extinctiv de obligație cu satisfacerea creditorului.

Fără îndoială, nu se poate nega o anumită apropiere a compensației de plată, mai ales din punct de vedere economic, dar, atunci când privim compensația din punct de vedere juridic, trebuie să ne plasăm din unghiul care reflectă cel mai fidel mecanismele sale, lăsând cele mai puține conuri de umbră. Plata constituie apogeul existenței obligației. Creanța este realizată pe deplin prin executarea prestației, prin urmare, în mod paradoxal, scopul esențial al obligației este să se stingă prin plată. Se poate spune că obligația își atinge potențialul maxim exact atunci când se stinge prin plată. Așadar, plata se justifică prin ea însăși, mai precis prin existența obligației la a cărei desăvârșire participă în mod necesar. În schimb, mecanismul compensatoriu interferează cu cursul natural al existenței obligației, deoarece oferă o justificare pentru neplată; prin urmare, acesta trebuie să-și caute fundamentul în altă parte, și anume chiar în voința legiuitorului sau, în lipsă, a *pretorului*.

Două consecințe importante decurg din această calificare. Prima subliniază importanța cunoașterii evoluției istorice a intervenției *pretorului* în vederea acceptării mecanismului compensației. A doua ne arată că, la fel ca orice instituție de drept privat a cărei existență derivă din voința legiuitorului, compensația trebuie analizată ținând seama de scopul urmărit de acesta.

O JUSTIFICARE A REFUZULUI DE PLATĂ

II

Analiza compensației după modelul plății în doctrina juridică din sistemele de drept civil de inspirație franceză se află în strânsă legătură cu o anumită opțiune a redactorilor Codului Napoleon în ceea ce privește modul de reglementare a acesteia. Este vorba de automatismul mecanismului compensator, dedus din formulele conform cărora compensația se produce de plin drept, prin forța legii, chiar fără știrea părților, de îndată ce cele două obligații reciproce și fungibile îndeplinesc condițiile de lichiditate și exigibilitate. Acest automatism, enunțat în mod expres de litera Codului Napoleon, a furnizat minților prea pragmatice, puțin preocupate de esența instituției, elementul de diferențiere necesar pentru existența compensației ca mijloc de stingere a obligației distinct de plată, deși identic în rest. Căci, în definitiv, dacă o compensație nu este decât o plată, care ar fi sensul tratamentului său juridic diferit de cel aplicat acesteia din urmă? În viziunea pe care o contestăm aici, răspunsul convenabil presupunea evidențierea caracterului automat al compensației legale, în contrast cu voluntarismul necesar plății²⁶. De aici provine dificultatea de a include în aceeași categorie celelalte tipuri de compensație (judiciară, convențională), care depind de intervenția judecătorului sau de acordul de voință al părților.

Vom denunța, în primul rând, falsitatea caracterului automat al compensației legale (A), pentru a restabili apoi adevărata sa natură esențială, aceea de cauză justificativă a neexecutării pusă de legiuitor la dispoziția debitorului. Departe de a fi o plată care are loc fără știrea actorilor obligației, compensația,

26 Utilizăm aici termenul *voluntarism* pentru a sublinia că plata necesită fie manifestarea de voință a debitorului (care plătește voluntar), fie inițiativa creditorului (care declanșează executarea silită).

în toate formele sale, este un mecanism condiționat de voința părții interesate (B). În plus, evidențierea scopurilor pragmatice ale legiuitorului permite explicarea flexibilității compensației, a capacității sale de adaptare la nevoile mediului socio-juridic, fără a aduce atingere unității instituției (C).

A ISTORIA UNUI MIT: PRETINSUL AUTOMATISM AL COMPENSAȚIEI

La fel ca alte instituții de drept civil, compensația își are originea în dreptul roman. Cu toate acestea, stingerea obligațiilor prin compensație nu a fost niciodată un efect automat al întrunirii anumitor condiții obiective de către cele două obligații. Pe de o parte, expresia „de drept” este rezultatul unei interpretări eronate a textelor din Instituțiile lui Iustinian (1). Pe de altă parte, evoluția instituției în perioada medievală oferă o explicație suplimentară pentru decizia redactorilor Codului Napoleon de a sustrage compensația de la orice discuție judiciară privind admisibilitatea sa (2).

1. Termenul de compensație provine din sintagma *pensare rem aliquam cum aliqua*, care se referă la epoca în care, înainte de apariția primei monede, plățile se efectuau în lingouri de argint sau de cupru care trebuiau cântărite. Cu toate acestea, în sistemul dreptului roman preclasic – foarte ancorat în natură, în concret – această formă de cântărire concomitentă a prestațiilor nu constituia un mijloc de stingere a obligațiilor²⁷. În dreptul antic, compensația era, așadar, doar convențională²⁸. Explicația este legată de o trăsătură caracteristică a procedurii civile romane, până la sfârșitul regimului formular. Este vorba de principiul

27 A. BÉLANGER, *Petit historique d'une double extinction obligationnelle : la notion de compensation du droit antique à la veille de l'adoption du Code Napoléon*, Revue Juridique Thémis, (2003) 37, p. 476.

28 J.-Ph. LÉVY, A. CASTALDO, *Histoire du droit civil*, 1re éd., Dalloz, Paris, 2002, §724, p. 1024.

unității cauzei, conform lui Ihering, regulă care poate fi rezumată în formula „o chestiune, un proces”²⁹. În baza acestui principiu, fiecare proces trebuia să ridice o singură problemă. Cazurile complexe nu puteau să se prezinte în fața judecătorului decât după o analiză și o descompunere în probleme juridice simple, care se pot încadra în una dintre formele de acțiuni existente. Toate acțiunile rămăneau independente și separate; formulele nu erau reunite, chiar dacă derivau adesea din una și aceeași cauză sau din aceeași situație juridică, fiind soluționate prin hotărâri distincte. În aceste condiții, devine evident că pârâtul nu avea posibilitatea de a complica litigiul, propunând o chestiune juridică nouă, precum cea a propriului său drept de creanță împotriva reclamantului³⁰.

Dezvoltarea procedurii formulare în dreptul clasic, înainte de Marcus Aurelius, a permis introducerea unor excepții în formula acțiunii romane. Au fost astfel admise mecanisme foarte asemănătoare cu stingerea prin compensație, dar numai în trei tipuri de cazuri distincte: în relațiile dintre *argentarius* și client, în relațiile dintre *bonorum emptor* și debitorii insolubilului de la care primul a cumpărat în bloc fondul de comerț, și în acțiunile de bună-credință (*actiones bonae fidei*), având ca obiect un contract sinalagmatic pe care echitatea impune să îl tratăm ca un tot indivizibil³¹. Reducerea prestației este aici la libera apreciere a judecătorului. Pentru contractele de drept strict, compensația rămânea în rest interzisă.

Sub domnia lui Marcus Aurelius (161-180 d.Hr.) are loc o reformă importantă. Introducerea excepției de dol (*exceptio doli*) permite invocarea, în cadrul aceluiași proces, a unei adevărate compensații judiciare în acțiunile de drept strict. Compensația

29 Pentru o prezentare detaliată, v. C. APPLETON, *Histoire de la compensation en droit romain*, 19 Nouvelle Revue Historique de Droit Français et Étranger, 478 (1895), *passim*.

30 C. APPLETON, op.cit., p. 32.

31 J.-Ph. LÉVY, A. CASTALDO, op.cit., §725-726, p. 1026-1028.

era legată de dol, deoarece se considera că era un comportament dolosiv din partea creditorului să ceară ceea ce, la rândul său, trebuia să presteze debitorului³². Compensația devenea astfel admisibilă între datorii provenite din surse diferite (*ex dispari causa*), deoarece contractele de drept strict dădeau naștere unor raporturi unilaterale. În schimb, pentru acțiunile de bună-credință (*actiones bonae fidei*), cele două obligații trebuiau să provină din același contract, ceea ce poate părea paradoxal în acest domeniu, de obicei mult mai flexibil³³.

Sistemul prezenta alte două dezavantaje majore. Efectul acestei *exceptio doli* era destul de drastic³⁴, deoarece, dacă judecătorul o declara întemeiată, cererea reclamantului inițial era respinsă în totalitate, chiar dacă creanța sa era superioară datoriei invocate în compensație. Excepția furniza astfel o justificare importantă pentru a se ajunge înainte de proces la un acord privind o compensație convențională, dar, de asemenea, o bună ocazie pentru abuz și șicane, utilizată pentru a tergiversa executarea obligației care făcea obiectul cererii principale. Compensația își depășise astfel limitele echității care o justifica anterior; era necesar, prin urmare, să fie readusă și limitată la justa ei măsură.

Iustinian a fost cel care, în anul 531, a unificat normele privind compensația, conferindu-i o arie generală de aplicare. Compensația este admisă în toate acțiunile, reale sau personale, cu excepția depozitarilor și a posesorilor care au dobândit bunurile prin furt sau violență. Nu se mai cere ca cele două datorii compensabile să provină din aceeași sursă, indiferent care ar fi natura cererii principale. Pentru a remedia abuzurile anterioare, el impune ca creanțele opuse în compensare să fie lichide sau, cel

32 Paulus, D., 50, 17, 173, 3.

33 J.-Ph. LÉVY, A. CASTALDO, op.cit., §728, p. 1029.

34 A. BÉLANGER, *Petit historique...*, op.cit., p. 478.

puțin, ușor de lichidat³⁵.

În același timp, Iustinian a utilizat formula care stă la baza neînțelegerii din legislația modernă: el a precizat că compensația opera *ipso jure*, ceea ce a fost tradus de juriștii romaniști prin sintagma „de drept”, deschizând astfel calea către transformarea radicală a instituției în codurile moderne. În realitate, prin această sintagmă, Iustinian nu făcea decât să evidențieze un aspect procedural al compensației, care putea fi invocată de acum înainte în orice situație, ca mijloc de apărare, fără a fi limitată la cadrul excepției de dol: *ipso jure* era, așadar, opusă lui *exceptionis ope*. Această nouă formulă corespunde transformărilor cunoscute de procedura civilă din acea epocă, respectiv trecerea de la procedura formulară (*per formulas*), în care magistratul nu se pronunța decât în mod excepțional asupra procesului, la procedura extraordinară (*extra ordinem*), când actul de justiție era realizat pentru întreaga cauză de către funcționari imperiali. Trebuie subliniat însă că, în această epocă, compensația era întotdeauna judiciară sau convențională, și nu automată.

2. Interpretarea sensului exact al expresiei *ipso jure* a constituit nodul gordian al compensației în dreptul savant medieval și a divizat romaniștii în două curente, unul care pleda pentru caracterul legal, automat, prin efectul legii, al compensației, celălalt conform căruia compensația era întotdeauna judiciară și trebuia invocată pentru a i se declanșa efectele. Procesul de interpretare nu a fost facil: dreptul roman clasic a fost studiat în primul rând pe baza surselor provenite din dreptul postclasic, singurele păstrate și descoperite până la acea vreme; primul dintre aceste documente conține Instituțiile lui Iustinian, o operă realizată într-un termen foarte scurt, foarte probabil în timp

35 Se pare că Iustinian a menționat în preambulul Codului său, *De compensationibus*, „Nu dorim să poată fi opusă compensația decât dacă cauza este clară și lipsită de dificultăți, astfel încât judecătorul să poată constata cu ușurință existența și cuantumul”, *apud* A. BÉLANGER, *op.cit.* *supra*, p. 475.

ce Digestele, recent finalizate, erau recopiate. Or, în Digeste, operele jurisconsultilor din perioada clasică au fost victime ale interpolărilor și modificărilor aduse de compilatori, cu efect adesea denaturant³⁶, în efortul lor de a le armoniza.

Prima interpretare, conform căreia mecanismul compensatoriu se produce de drept, chiar și fără știrea părților, a fost adoptată de Cujas, care i-a influențat pe Domat și Pothier, ale căror opere stau la baza Codului Napoleon. Celălalt curent de opinie a fost mai popular în rândul pandectiștilor germani, care au făcut din compensație un mecanism de stingere voluntară. De aici provin formulele distincte de reglementare a instituției în respectivele coduri civile³⁷.

Pe lângă cunoașterea limitată a istoriei procedurii romane, care a dat naștere la dezbaterile legendare privind sensul expresiei *ipso jure* în rândul savanților medievali, decizia redactorilor Codului Napoleon de a sublinia că compensația se produce de drept, chiar și fără știrea părților, poate găsi o altă explicație legată de soarta instituției în epoca medievală.

Într-o primă perioadă, care se întinde până în secolul al XIII-lea, când justiția era gratuită și se desfășura în cadrul unei proceduri orale, foarte formaliste, desfășurate în fața seniorului, compensația era refuzată din dorința de simplificare a administrării justiției, din cauza absenței înscrisurilor.

Motivul principal al ostilității feudale față de compensație datează din perioada cuprinsă între mijlocul secolului al XIII-lea și sfârșitul secolului al XIV-lea³⁸. Mai precis, această ostilitate vizează, în sens mai larg, orice cerere reconvențională. Motivul ține de faptul că actul de justiție a devenit lucrativ, fiind realizat în baza unei taxe plătite seniorului. O soluție unitară pentru cererea principală și cea reconvențională ar fi afectat veniturile

36 V.: demonstrația extrem de virulentă a lui C. APPLETON, op.cit., p. 490-521.

37 G. FOREST, op.cit., §645, p. 465-466.

38 Pentru detalii asupra compensației în această perioadă, v. A. BÉLANGER, *Petit historique...*, op.cit., p. 480-482.

fiscale ale unui alt senior sau ale unei alte instituții. În plus, într-un sistem caracterizat de o multitudine de jurisdicții (senioriale și regale, laice și ecleziastice etc.), modificarea competenței ar fi prejudiciat organizarea puterilor în societate. Prin urmare, chiar efectul de simplificare al compensației este evitat aici, prin maxime precum *Reconvention n'a point de lieu* (reconvenționala nu are loc) sau *Une dette n'empêche point l'autre* (o datorie nu o împiedică pe cealaltă)³⁹.

Sub influența studiilor asupra dreptului roman, căutarea unor soluții mai echitabile a condus la recunoașterea progresivă a compensației în anumite regiuni ale Franței medievale. În secolul al XVI-lea, aplicarea sa era generalizată doar în fața jurisdicțiilor regale și condiționată de o scrisoare regală, ca și cum ar fi fost nevoie să se facă o excepție, prin intervenția autorității suverane, de la o interdicție generală. Cutuma de la Paris, în cele două redactări succesive ale sale, a consacrat admiterea compensației fără scrisoare regală între două datorii reciproce, cu condiția să fie lichide.

În acest context, devine facil de înțeles că formularea normelor din Codul revoluționar din 1804, care își găsea sursa și în lucrările unora dintre glosatori, a căror eroare nu fusese încă dezvăluită, a avut ca obiectiv ruptura față de rezistența feudală împotriva compensației⁴⁰. Abia după descoperirea, în 1816, a Instituțiilor lui Gaius, jurisconsult al dreptului roman clasic, semnificația pur procedurală a compensației *ipso jure* din Instituțiile lui Iustinian a fost înțeleasă de romaniști, care au conștientizat denaturările aduse de compilatorii iustinieni asupra evoluției dreptului roman⁴¹. Astfel, doctrina compensației automate a

39 Adagii regăsite în Recueils de Loysel, cf. J.-Ph. LÉVY, A. CASTALDO, op.cit., §731, p. 1031.

40 Pentru sugerarea acestei idei, v. A. BÉLANGER, *Compensation légale, son automatisme et ses conditions d'application : entre mythe et réalités*, Les Cahiers de Droit (2003) 44, p. 145.

41 C. APPLETON, op.cit., p. 489 et seq.

pierdut, treptat, teren în Franța. În acest fel, reforma din 2016 a dreptului obligațiilor din Codul civil francez a renunțat la formula atât de disputată a compensației *de plin drept, doar prin efectul legii, chiar fără știrea debitorilor*⁴². Cu toate acestea, textul Codului Napoleon se regăsește, preluat mai mult sau mai puțin exact, în codificările care l-au luat ca model, chiar și în variantele lor actualizate, anterioare reformei franceze, printre care Codul civil al provinciei Québec din 1994 și Codul civil român din 2009 (intrat în vigoare în 2011). Este interesant de observat, cel puțin în ceea ce privește Codul român, că legiuitorul, păstrând ideea compensației de drept, la fel ca în Codul din Québec, a consacrat și norme deduse din evoluțiile doctrinare ulterioare către caracterul voluntar al acesteia, precum posibilitatea de a renunța la compensație prevăzută la art. 1617 alin. (3) C.civ., fără a ține seama de contradicția de principiu dintre cele două texte⁴³.

B CARACTERUL VOLUNTAR AL COMPENSAȚIEI

Odată dezvăluită eroarea de interpretare a juriștilor medievali cu privire la compensația *ipso jure* instituită de Iustinian, ne putem întreba care va fi soarta compensației moderne, în condițiile actualei sale reglementări. Indiferent de prezența sintagmei „de drept” asociată în lege compensației, devine clar că codificările moderne au transformat compensația – simplu mijloc de apărare în procesul civil din dreptul roman clasic –

42 Textul actual al art. 1347 alin. 2 din Codul civil francez asupra compensației legale prevede : « *Elle s'opère, sous réserve d'être invoquée, à due concurrence, à la date où ses conditions se trouvent réunies.* » (Ea operează sub rezerva invocării sale, până la concurența obligației celei mai mici, la data la care condițiile sale sunt întrunite, t.n.).

43 Pentru dilemele pe care acest text le-a provocat în materia procedurii insolvenței, v. S. GOLUB, N.-Gh. PUȘCARIU, *Câteva considerații cu privire la compensația legală în procedura insolvenței*, Revista română de drept al afacerilor, nr. 2/2016, p. 79.

într-un adevărat mecanism de stingere a obligației, deci dintr-o instituție pur procesuală, o instituție cel puțin parțial, după cum vom vedea, de drept substanțial. Fie că vorbim de sistemele de inspirație franceză sau de cele de inspirație germană, efectul compensației legale este că obligațiile sunt considerate stinse, în proporție corespunzătoare, cu efect retroactiv, la data la care îndeplinesc condițiile prevăzute de lege. În cele din urmă, cu excepția menționării exprese în lege a funcționării *de drept* sau a necesității unei manifestări de voință a debitorului, mecanismele compensatorii ale celor două mari sisteme, adesea opuse, sunt foarte asemănătoare.

Am văzut deja că compensația legală, ca mijloc de stingere a obligațiilor, este o instituție de drept pozitiv. Ea are loc deoarece legea, animată de considerente de echitate și utilitate, o prevede. O lege care, în momentul de debut al expresiei sale moderne, urmărește să înlocuiască, prin forța sa suverană, puterea suveranului feudal.

Totuși, această lege nu a avut niciodată intenția de a impune compensația contra voinței celor două părți, așa cum sugerau expresiile „prin forța legii, chiar fără știrea părților” din fostul art. 1290 din Codul civil francez. Justificările care stau la baza compensației sunt incompatibile cu caracterizarea acesteia ca normă de ordine publică de direcție. Chiar în prezența acestui text, jurisprudența a tratat compensația ca un mecanism voluntar care își produce efectele numai dacă este invocată⁴⁴. Nu este o întâmplare, așadar, că aceste două expresii nu se mai regăsesc în niciunul dintre codurile civile actuale.

⁴⁴ A. COLLIN, *Du caractère volontaire du déclenchement de la compensation*, RTD civ. 2010.229, §8, p. 233, în opinia căruia jurisprudența franceză a creat, înainte de reforma din 2016, fără niciun fel de ambiguitate, un regim al compensației *contra legem*. F. TERRÉ, Ph. SIMLER, Y. LEQUETTE, *Droit civil. Les obligations*, 9e éd., Paris, Dalloz, 2009, §1309, p. 1043, care se întreabă dacă mai rămâne ceva din automatismul efectului extinctiv al compensației.

Ne rămâne să verificăm capacitatea sintagmei „de plin drept”, încă prezente în legislațiile română și în cea din Québec, de a susține automatismul declanșării compensației. Chiar făcând abstracție de originea sa istorică în materie de compensație, expresia este utilizată în numeroase dispoziții legale, într-o ambiguitate de sens greu de înlăturat⁴⁵. În general, aceasta afectează *imperium-ul* judecătorului, excluzând fie puterea sa de apreciere, fie intervenția acestuia pentru aplicarea instituției într-o speță concretă, invocarea din oficiu. Cu toate acestea, simpla utilizare a expresiei într-o normă de drept, chiar dacă este semnul unui grad suplimentar de eficacitate a legii, nu oferă, prin ea însăși, informații cu privire la posibilitatea judecătorului de a o invoca din oficiu. Faptul că o normă produce efecte „de drept” poate însemna, în același timp, fie „numai la cerere”, fie „din oficiu”, în funcție de natura interesului, privat sau public, vizat de normă. Dacă ne reamintim scopul compensației, acela de a institui o măsură de favoare în beneficiul debitorului, în absența căreia acesta se expunea riscului de a nu fi plătit, după ce i-a furnizat creditorului ceea ce îi datora, devine evident acum că expresia „de drept”, în domeniul compensației, înseamnă că, odată ce sunt îndeplinite condițiile legale obiective, judecătorul nu poate refuza debitorului acest beneficiu. Este suficient, dar și necesar, ca debitorul să îl invoce.

Separată de sintagmele „prin forța legii, chiar și fără știrea părților”, expresia „de plin drept” nu contrazice caracterul voluntar al compensației. Ea se referă la efectele compensației, și nu la declanșarea acestui mecanism. Distincția poate părea prea subtilă pentru a fi percepută, dar nu este deloc așa dacă se insistă asupra caracterului de normă de protecție, pentru debitor, al dispoziției care prevede compensația legală. În plus,

45 C. ATIAS, « *De plein droit* », Recueil Dalloz, 2013, p. 2183, I. REGHINI, *Reflecții privitoare la modul în care operează prescripția extinctivă în reglementarea Codului civil*, Dreptul nr. 9/2012, p. 26-39 (în contextul prescripției extinctive).

dacă ne situăm în cadrul unui litigiu civil, în care, ipotetic, reclamantul dorește să obțină executarea, iar pârâtul îi opune compensația legală, se poate observa cu ușurință că aceasta păstrează întotdeauna o dimensiune procesuală care nu poate fi ignorată. Din acest punct de vedere, necesitatea manifestării voinței debitorului pârât derivă din calitatea compensației de mijloc de apărare de ordine privată. Dacă se poate vorbi de un anumit automatism pe plan substanțial al compensației, acesta ține de faptul că, concomitent cu stingerea datoriei pârâtului, care justifică autorizarea acestuia de a refuza executarea, compensația produce simultan stingerea obligației reciproce a reclamantului, care, prin ipoteză, nu a invocat-o. Pentru a-și păstra locul printre mijloacele de stingere a obligațiilor cu efect de satisfacere a creditorului, compensația nu se poate limita la respingerea cererii creditorului. Prin urmare, nu este vorba de un automatism în aplicarea compensației, ci de efectul său extinctiv de obligație, în mod necesar *dublu*⁴⁶.

Retroactivitatea efectului extinctiv al compensației nu este decât aparent un argument în favoarea automatismului aplicării sale. Într-adevăr, în momentul coexistenței celor două obligații care îndeplinesc condițiile prevăzute de lege, este posibil ca niciuna dintre părți să nu fie conștientă de posibilitatea de a invoca compensația. Pentru o mare parte a doctrinei, retroactivitatea ar fi consecința caracterului de plată automată pe care îl are compensația⁴⁷. Din această perspectivă, partea care invocă compensația solicită instanței să recunoască o stingere

46 V. în acest sens, A. BÉLANGER, *Compensation légale...*, op.cit., *passim*, care remarcă că se întâmplă rar ca una din părți să nu aibă un avantaj mai mare decât cealaltă din invocarea compensației. Deci partea contra căreia este invocată compensația suportă într-o manieră pasivă efectele acesteia.

47 Ph. MALAURIE, L. AYNÈS, Ph. STOFFEL-MUNCK, *Les obligations*, 4e éd., Defrénois, Paris, 2009, §1191.

care a avut deja loc⁴⁸. Totuși, această stingere a obligațiilor trebuie să dispară dacă debitorul chemat să plătească nu invocă compensația. Aceasta ar însemna că obligațiile, odată stinse automat la data exigibilității lor concomitente, au fost reînviolate⁴⁹, ceea ce este cel puțin bizar.

Se poate observa evoluția percepției asupra compensației de drept, dacă ne amintim că romaniștii medievali, adepți ai compensației automate, nu au luat niciodată în considerare renunțarea la acest mecanism. Debitorul care plătește fără a cunoaște îndeplinirea condițiilor compensației pierde dreptul la acțiune împotriva creditorului său pentru plata pe care acesta i-o datora la rândul său. El nu poate decât să solicite restituirea sumei plătite în plus, pe motiv că a achitat o datorie definitiv stinsă. În dreptul actual, în cazul plății efectuate în ciuda posibilității de a opune compensația, existența obligației pe care debitorul o poate invoca față de fostul său creditor nu este afectată, iar cel dintâi își poate valorifica dreptul într-o acțiune separată contra ultimului.

Pentru a concilia aceste idei, doctrina a asimilat neinvocarea compensației cu o renunțare tacită la aceasta. Explicația nu poate fi acceptată, în primul rând deoarece orice act tacit trebuie să fie neechivoc; or, plata fără invocarea compensației poate avea loc în condițiile în care debitorul nu are cunoștință de existența creanței sale reciproce. Apoi, ni se pare mai dificil să acceptăm un act fictiv de renunțare, însoțit de desființarea plăților automate, decât să vedem în plata fără invocarea compensației o omisiune, intenționată sau inconștientă, din partea debitorului, de a invoca un beneficiu recunoscut de lege, care i-ar permite să se considere liberat prin sacrificarea propriului său drept de creanță față de

48 Hotărârea instanței are doar un efect declarativ, în acest caz. Cf. J. GHESTIN, M. BILLIAU, G. LOISEAU, *Traité de droit civil. Le régime des créances et des dettes*, LGDJ, Paris, 2005, §1022, p. 1049.

49 V., de exemplu, P. VASILESCU, *Drept civil. Obligații*, ed. a III-a, Hamangiu, București, 2024, p. 69, care se referă la un fel de *rezolvire* a compensației.

creditorul său. Retroactivitatea acestei liberări a debitorului nu este decât o ficțiune juridică, ca și în alte cazuri în care efectele unui mecanism se produc de la un moment anterior⁵⁰. Cele două datorii sunt doar *considerate stinse* încă din ziua dublei lor exigibilități. Codul elvețian al obligațiilor ilustrează într-un mod foarte clar această conciliere între caracterul voluntar al compensației și ficțiunea efectului său retroactiv⁵¹. Una dintre aplicațiile acestei retroactivități este posibilitatea recunoscută de lege de a opune în compensație o creanță prescrisă, dacă termenul de prescripție nu era împlinit la data la care compensația legală putea fi invocată. Se preferă astfel un mijloc satisfăcător și echitabil de stingere în locul unei modalități extinctive care atrage o pierdere pentru creditor și care are un anumit aer de in Justiție.

Renunțarea la compensație, tacită sau expresă, anterioară sau ulterioară momentului în care cele două datorii îndeplinesc condițiile prevăzute de lege, este mai ușor de înțeles dacă se renunță la ideea că compensația ar fi o dublă plată automată. Nu mai este vorba astfel despre a desființa o stingere deja produsă, ci de a refuza declanșarea mecanismului compensatoriu prevăzut de lege în interesul debitorului.

50 De exemplu, rezoluțiunea de plin drept, în baza unei clauze de rezoluțiune, operează numai dacă este invocată de creditor, iar efectele ei se produc retroactiv de la data încheierii contractului. Nu poate fi contestat că această soluție se întemeiază, în toate cazurile, pe nevoia de a asigura coerența sistemului juridic. Este adevărat că, în cazul compensației, sursa incoerenței este mai degrabă în lege...

51 Art. 124 C.elv. al obligațiilor asupra efectelor compensației prevede: „(1) *La compensation n’a lieu qu’autant que le débiteur fait connaître au créancier son intention de l’invoquer.* (2) *Les deux dettes sont alors réputées éteintes, jusqu’à concurrence du montant de la plus faible, depuis le moment où elles pouvaient être compensées.*” [(1) Compensația nu are loc atâta vreme cât debitorul nu a adus la cunoștința creditorului intenția sa de a o invoca. (2) Cele două datorii sunt astfel considerate stinse până la concurența valorii celei mai mici, din momentul în care ele puteau fi compensate. (t.n.)].

O observație trebuie făcută în acest context, în special în ceea ce privește dreptul român, care, la art. 1617 alin. (3) din Codul civil, prevede că „Oricare dintre părți poate renunța, în mod expres ori tacit, la compensație” (s.n.). Renunțarea este eficientă numai în ceea ce privește dreptul de a invoca beneficiul compensației de către partea îndreptățită să o exercite, adică de debitorul chemat la plată de către creditor. Creditorul căruia i se opune compensația nu o poate niciodată paraliza printr-o renunțare unilaterală. Nu se poate renunța decât la ceea ce ne aparține, nu și la dreptul altuia. Renunțarea la compensație presupune renunțarea la dreptul propriu de a invoca compensația; în niciun caz la beneficiul simetric al celuilalt. Referindu-se la „oricare dintre părți”, legiuitorul s-a plasat într-o poziție obiectivă între cele două părți, dar, în cadrul mecanismului compensator, există întotdeauna un creditor care solicită plata și un debitor care își exercită prerogativa de a o refuza invocând compensația, bazându-se pe calitatea sa de creditor al primului. Numai un atașament nejustificat față de identificarea compensației cu o dublă plată automată a putut genera dubii și neliniști în această privință⁵². Fiecare parte poate renunța la invocarea compensației, atâta timp cât cealaltă parte nu a invocat-o deja ea însăși⁵³.

Înțelegerea deficitară a naturii compensației se reflectă în practica instanțelor noastre. Prin decizia nr. 19 din 17 februarie 2020, Înalta Curte de Casație și Justiție, completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept⁵⁴, s-a pronunțat, pornind

52 S. GOLUB, N.-Gh. PUȘCARIU, op.cit. *supra*, p. 79.

53 Pentru o pledoarie în același sens, a se vedea M. AVRAM, C. D. SAMOILĂ, *Natura juridică și efectele renunțării la compensația legală*, Revista Română de Drept Privat nr. 4/2018, care arată că obiectul renunțării la compensație este însuși mijlocul de apărare al compensației.

54 ÎCCJ, dec. HP nr. 19/2020 publicată în M.Of. nr. 244 din 25 martie 2020, referitoare la interpretarea și aplicarea dispozițiilor art. 90 alin. (1) și (2) și art. 5 pct. 20 din Legea nr. 85/2014 coroborate cu prevederile art. 1.617 alin. (1) și

de la completarea legii insolvenței cu dispozițiile Codului civil, în sensul că renunțarea la compensație este compatibilă cu procedura insolvenței, mai puțin în cazul creanței care stă la baza deschiderii procedurii. Totodată, a stabilit că un creditor poate invoca compensația legală care ar fi operat în raporturile dintre debitorul supus procedurii insolvenței și un alt creditor, în temeiul caracterului colectiv al procedurii, dar și, pe baza observației că renunțarea la compensație poate fi folosită uneori ca un mijloc de mărire artificială a pasivului celor două societăți, dacă ambele sunt în insolvență și, eventual, gestionate de același practician, ceea ce permite exercitarea controlului deciziilor care se iau în cadrul procedurii în detrimentul celorlalți creditori. De precizat că, în acest caz, renunțarea la compensație analizată a fost bilaterală sau, cel puțin, au existat două renunțări reciproce, atât din partea creditorului care a cerut înscrierea în tabel fără invocarea compensației, cât și din partea practicianului în insolvență, cu privire la care Înalta Curte a sesizat în mod corect că nu acționează doar ca reprezentant al debitorului, ci ca actor al procedurii. Cu privire însă la tranșarea abstractă a admisibilității renunțării la compensație, ar fi fost de dorit să se semnaleze că nu se poate vorbi de o astfel de renunțare din partea creditorului în momentul în care cere plata (sau își declară integral creanța), ci doar când este acționat în ipostaza lui debitor al societății în insolvență, pentru că doar debitorul și doar când i se pretinde plata poate renunța la beneficiul de a refuza executarea, beneficiu pe care l-ar fi avut dacă ridică excepția compensației. În mod simetric, nici debitoarea în insolvență, prin practicianul în insolvență, nu poate renunța la compensație atunci când ea este invocată de un creditor chemat, în calitate de debitor, să plătească ceea ce datorează debitoarei supuse procedurii. Fiecare parte poate renunța doar la beneficiul propriu, fără a putea bloca

(3) din Codul civil, online: <https://www.iccj.ro/2020/02/17/decizia-nr-19-din-17-februarie-2020/>.

efectul extinctiv de obligație al compensației legale invocate de cealaltă. Soluția nu ține de o particularitate a procedurii insolvenței, ci este consecința naturii compensației, de beneficiu recunoscut debitorului de a refuza efectuarea plății până la concurența creanței sale contra creditorului.

În acest fel, ar fi fost evitate concluzii greșite, de tipul celor întâlnite în continuare în deciziile ulterioare ale instanțelor noastre. De pildă, printr-o hotărâre recentă, Tribunalul Hunedoara⁵⁵ respinge compensația legală invocată de pârât pe motiv că, prin cererea de chemare în judecată, prin care a solicitat plata integrală a creanței sale contra debitorului, reclamantul a renunțat tacit la compensație, iar, pe baza considerentelor deciziei HP ICCJ nr. 19/2020, dispozițiile privind compensația sunt supletive, iar nu imperative, chiar dacă legea stabilește că aceasta operează *de plin drept*. Chiar dacă e corect prin aceea că sugerează că mecanismul nu operează contra voinței părților, un astfel de raționament neagă însăși eficacitatea compensației legale, denaturând întreaga instituție. Chiar dacă reclamantul ar declara că renunță la compensație, voința lui nu paralizează dreptul pârâtului de a invoca compensația. Altfel, s-ar ajunge la concluzia că, pentru a-și produce efectul extinctiv, compensația ar trebui să fie mereu rezultatul voinței concordante a părților, ceea ce ar face inutile alte forme de compensație decât cea convențională.

Speculația cu privire la efectele renunțării la compensație este utilizată și în alte domenii, dar mereu în contextul în care un debitor rău-platnic, care are la rândul său o creanță contra creditorului său, solicită efectuarea plății de către acesta, încercând, în același timp, paralizarea compensației pe care

55 [T. Hunedoara], dec. civ. nr. 241/12.03.2025, online: <https://rejust.ro/juris/3954eg898/>). Hotărârea a fost menținută în recurs de CA Timișoara, prin dec. nr. 25/10.02.2026, online: <https://rejust.ro/juris/582d2g2g7/>. Prin considerentele sale, hotărârea dată în apel prezintă însă o mai mare relevanță pentru problema juridică a renunțării la compensație, care ne interesează aici.

debitorul său ar fi interesat să o invoce, declarând că renunță la compensație. De exemplu, în domeniul insolvenței, practicianul în insolvență renunță la compensație atunci când cel împotriva căruia se îndreaptă pentru recuperarea creanței debitorului supus procedurii este în același timp creditor al acestuia din urmă și invocă compensația. Un alt exemplu, semnalat în doctrină⁵⁶, provine din domeniul bancar, unde clienții băncii îndreptățiți să recupereze o sumă de la aceasta, dar care au în același timp un credit restant, renunță la compensația pe care o invocă banca în încercarea de a-și diminua pierderea rezultată din relația cu un client rău-platnic. În toate aceste cazuri, trebuie reținut că renunțarea la compensație își restrânge efectele la sfera juridică a renunțătorului, neavând niciun impact asupra beneficiului celuilalt de a justifica refuzul său de executare.

Sublinierea caracterului voluntar al declanșării compensației de către debitor permite, totodată, clarificarea și a altor aspecte ale relației dintre debitor și creditor. Pentru a ne referi doar la una dintre cele care au fost deja semnalate în prima secțiune a acestui studiu, observăm că întreruperea implicită a prescripției extinctive pentru restul creanței după o stingere parțială prin compensație are loc prin actul unilateral al debitorului prin care acesta opune compensația, chiar dacă efectele sale extinctive asupra obligației datează de la data la care condițiile sale obiective au fost îndeplinite.

Natura voluntaristă a compensației impune un regim voluntar și în relațiile cu terții. Atunci când compensația este privită ca o plată realizată automat de lege, este logic ca debitorul care se prevalează de aceasta față de terți să nu facă altceva decât să invoce o situație juridică obiectivă, un fapt juridic, un efect extinctiv care a avut deja loc în temeiul legii. În schimb, dacă stabilim că manifestarea de voință a debitorului-creditor este cea care poate declanșa efectul extinctiv al compensației, realizăm că

56 M. AVRAM, C. D. SAMOILĂ, op.cit.

această manifestare de voință ar putea avea ca efect o încălcare a drepturilor terților⁵⁷. Se înțelege astfel cu ușurință prevederile legale care prevăd că nici compensația, nici renunțarea la compensație nu pot avea loc în detrimentul drepturilor terților (art. 1622 alin. (1) C.civ.⁵⁸).

C UNITATEA CONCEPTUALĂ A COMPENSAȚIEI

Dacă schimbăm perspectiva tradițională asupra compensației, care insistă asupra asemănării sale cu plata, și o privim mai degrabă ca pe un beneficiu legal acordat debitorului și condiționat de manifestarea lui de voință, putem explica și, în consecință, admite unitatea conceptuală a instituției, indiferent de forma sa, fie ea legală, judiciară sau contractuală. Ideea conform căreia compensația judiciară și cea convențională nu sunt decât variante ale aceleiași instituții are meritul de a facilita o aplicare coerentă a condițiilor compensației. Am arătat deja că jurisprudența tinde să supraestimeze distanța dintre compensația judiciară sau convențională, pe de o parte, și compensația legală, pe de altă parte. Sub pretextul acestei pretinse autonomii, uneori, instanțele exclud aplicarea condițiilor negative care enunță cazurile în care compensația nu poate avea loc, cu motivul că acestea sunt prevăzute de lege doar în cadrul reglementării privind compensația legală.

În realitate, admiterea celorlalte forme de compensație are același fundament ca și cel care stă la baza compensației legale: căutarea unei soluții echitabile pentru debitorul care este totodată creditorul celui care îi solicită plata. Contrar logicii obligațiilor, care nu împiedică coexistența celor două datorii reciproce, compensația permite debitorului să refuze plata, renunțând în același timp la dreptul său de a obține de la cealaltă

⁵⁷ A. COLLIN, op.cit., p. 235 *et seq.*

⁵⁸ De asemenea, art. 1347-7 C.civ.fr., art. 1681 C.civ.q., art. 1250 C.civ.it.

parte prestația corespunzătoare. Legea stabilește condițiile în care această regulă de stingere a obligației refuză judecătorului puterea de a se pronunța asupra oportunității operațiunii, dar echitatea poate justifica, de asemenea, flexibilizarea anumitor condiții, în situațiile în care fie instanța, fie voința părților pot suplini deficiențele acestora.

Trebuie subliniat totuși că intervenția instanței, în cadrul compensației judiciare, nu vizează aplicarea mecanismului compensatoriu, ci condițiile acestuia: după ce aceasta procedează la lichidarea creanței opuse de debitor sau pronunță o decădere din beneficiul termenului, pentru a face creanța exigibilă, compensația se produce de la sine, dar numai începând cu data hotărârii. Cu toate acestea, în esență, judecătorul nu compensează, ci face obligațiile compensabile⁵⁹.

Același proces are loc în cazul compensației convenționale, în care părțile se pun de acord reciproc asupra cuantumului datoriilor reciproce sau renunță la beneficiul termenului, astfel încât ambele obligații să devină lichide sau exigibile. În cazul în care doar una dintre obligații nu îndeplinește condițiile compensației legale, cel a cărui datorie nu este lichidă sau exigibilă poate face concesiile necesare (renunțarea la beneficiul termenului, lichidarea, renunțarea la pretențiile contestate de cealaltă parte etc.) pentru ca compensația să poată avea loc. În ambele variante, convenția, respectiv actul unilateral, se reflectă de fapt asupra calităților obligațiilor necesare pentru a obține dublul efect extinctiv fără executare, furnizat de compensație.

O aplicare corectă a condițiilor negative ale compensației (art. 1618 C.civ.), prevăzute în formule legale similare în codurile civile menționate deja în acest studiu, impune o apreciere justă a fundamentului compensației și a intenției care a animat legiuitorul în reglementarea acestora. Trebuie să ne amintim ideea conform căreia compensația este o opțiune de politică

59 N.-C. NDOKO, *Les mystères de la compensation*, RTD civ. 1991, p. 661 et seq.

juridică, justificată de motive de echitate, pentru a oferi debitorului un fel de garanție că nu va fi expus riscurilor inerente creditului, după ce a plătit ceea ce are dreptul să primească de la aceeași persoană. Un beneficiu care contravine cursului firesc al existenței și executării obligației. O justificare legală a refuzului de plată. De fiecare dată când, în schimb, interesul creditorului de a obține executarea efectivă a obligației este considerat mai demn de protecție decât cel al debitorului, compensația este refuzată. Aceste situații, denumite de lege cazuri în care compensația este exclusă, constituie, prin urmare, măsuri de favoare pentru creditorul căruia i se opune compensația. Prin urmare, numai creditorul poate decide să le invoce sau să renunțe la efectele lor⁶⁰. Nimic nu va împiedica compensația invocată de *creditorul* obligației care are un obiect insesizabil, ori de deponentul pentru creanța sa de restituire, sau de victima unui fapt ilicit intenționat etc., atunci când este chemat să plătească o altă datorie față de debitorul său, dacă nu există alt obstacol în calea aplicării compensației. În schimb, compensația nu poate fi opusă de *debitorul* acestor obligații, cu condiția ca creditorul să invoce protecția asigurată executării creanței sale de dispozițiile art. 1618 C.civ.

Unitatea de natură a compensației face ca această concluzie să fie valabilă pentru toate formele sale, nu doar pentru compensația legală. Dacă compensația convențională, care presupune acordul părților asupra dublului efect extinctiv fără executare, nu ridică probleme în acest sens, în cazul compensației judiciare, soluția va fi diferită în funcție de partea care solicită compensația.

În fine, concluzia conform căreia, ca mijloc artificial de stingere a obligațiilor, compensația este justificată de decizia legiuitorului de a favoriza echitatea în detrimentul tehnicii

60 V. textul art. 1347-2 C.civ.fr., după reforma din 2016, care prevede că aceste creanțe nu sunt compensabile *decât dacă creditorul consimte la aceasta*.

structurale a obligației, poate constitui un argument în favoarea flexibilizării condițiilor sale, în funcție de variațiile impuse de aceste justificări de politică juridică. În acest fel, inițial pe cale jurisprudențială, apoi recunoscută în art. 1348-1 C.civ.fr., a fost creată în dreptul francez compensația datoriilor conexe. Denumită uneori „supercompensație”, „cvasigarantie”, „compensație heterodoxă”, compensația datoriilor conexe, total necunoscută în jurisprudența română și aproape absentă din doctrina autohtonă⁶¹, se bazează pe conexitatea datoriilor pentru a abandona condițiile de lichiditate sau de exigibilitate ale obligațiilor de compensat. Ipoteza-tip este cea a obligațiilor reciproce rezultate din executarea aceluiași contract sinalagmatic (de exemplu, obligația de a plăti prețul lucrării de antrepriză și obligația antreprenorului de a acoperi reparațiile necesare ca urmare a execuției defectuoase), dar jurisprudența franceză a interpretat în mod extensiv conexitatea, din considerente de echitate, pentru a o admite, dacă între obligații există o legătură economică suficientă⁶². Mecanismul este utilizat pentru obligații care nu îndeplinesc condițiile compensației legale la data deschiderii unei proceduri colective. Aici, justificarea derivată din echitate a compensației primează asupra tehnicii pe care o organizează⁶³.

Nimic nu impune, totuși, să se considere compensația datoriilor conexe ca o instituție autonomă față de compensația legală. Fundamentul comun, prezența condițiilor definitorii pentru compensație (certitudine, reciprocitate și fungibilitate a obligațiilor), permite gruparea acestora sub aceeași cupolă cu

61 Compensația datoriilor conexe, ca soluție a jurisprudenței și, ulterior, a legislației franceze, este prezentată, totuși, de profesorul L. POP, în *Tratat de drept civil. Nașterea, statica, dinamica și stingerea obligațiilor. Ființa obligațiilor civile*, Universul Juridic, București, 2023, §256, p. 618-622.

62 Pentru detalii, v., de exemplu, F. TERRÉ, Ph. SIMLER, Y. LEQUETTE, F. CHÉNÉDÉ, *Droit civil. Les obligations*, 12e éd., Paris, Dalloz, 2019, §1697 et s., p. 1767 et seq.

63 G. FOREST, op.cit., 2012, §664, p. 483.

celelalte forme deja cunoscute, cu toate consecințele care decurg din această calificare, inclusiv regimul condițiilor sale negative.

CONCLUZII

Studiul nostru nu își propune să nege orice convergență între compensație și plată, de care prima se apropie în special prin aspectul său contributiv. La fel ca în cazul plății, liberarea debitorului în urma compensației se face întotdeauna printr-un sacrificiu patrimonial al acestuia. Acest aspect permite explicarea existenței unui regres *a posteriori* în beneficiul celui care plătește creditorului în numele debitorului. De exemplu, un garant sau un codebitor solidar, care se liberează față de creditor prin plată sau prin compensație, poate obține restituirea de la debitorul principal sau de la codebitorul solidar care a beneficiat de stingerea obligației sale. De asemenea, interdicția de principiu a compensației după deschiderea unei proceduri de insolvență trebuie justificată mai puțin prin identificarea compensației cu plata, cât prin principiul egalității creditorilor anteriori și al conservării activelor debitorului supus procedurii colective. Totuși, deși explică anumite similitudini ale regimului compensației, acest element nu este în măsură să o identifice cu plata.

Determinarea corectă a naturii juridice a compensației este necesară pentru a-i asigura și, uneori, a-i reda coerența teoretică. În acest sens, identificarea compensației cu plata nu oferă un algoritm verificabil. Compensația privită ca dublă plată simultană este mai degrabă o metaforă decât o suprapunere teoretică stabilită.

Privită din perspectiva celui care o invocă, compensația se prezintă mai degrabă ca inversul plății, o justificare a refuzului de a plăti. Această perspectivă se dovedește cea mai adecvată dacă se pune în evidență caracterul voluntar al declanșării compensației, chiar și în sistemele în care, *de lege lata*, compensația operează „de plin drept” și în ciuda efectului său retroactiv.

Legată de o politică juridică care plasează valoarea echității deasupra logicii mecanismelor obligaționale, compensația se bucură de o flexibilitate considerabilă, o caracteristică care poate fi descrisă ca fiind contingentă, fără ca acest lucru să îi afecteze profunda unitate conceptuală.

BIBLIOGRAFIE

- APPLETON, C., *Histoire de la compensation en droit romain*, 19 Nouvelle Revue Historique de Droit Français et Étranger, 478 (1895).
- ATIAS, C., « *De plein droit* », Recueil Dalloz, 2013, p. 2183.
- AVRAM, M., SAMOILĂ, C. D., *Natura juridică și efectele renunțării la compensația legală*, Revista Română de Drept Privat nr. 4/2018.
- BAUDOUIN, J.-L., JOBIN, P.-G., *Les obligations*, 7e éd., par P.-G. JOBIN, N. VÉZINA, Yvon Blais, Cowansville, 2013.
- BÉLANGER, A., *Compensation légale, son automatisme et ses conditions d'application : entre mythe et réalités*, Les Cahiers de Droit (2003) 44.
- BÉLANGER, A., *Petit historique d'une double extinction obligationnelle : la notion de compensation du droit antique à la veille de l'adoption du Code Napoléon*, Revue Juridique Thémis, (2003) 37.

- BERGEL, J.-L., *Différence de nature (égal) différence de régime*, RTD civ. 1984.225.
- BUCIUMAN, A., *La compensation – justification de non-exécution*, în volumul *Inexécutions et justifications. Le pouvoir actuel d'expression du droit civil continental*, coordonat de A.-R. Trandafir și M. D. Bob, Editura Universul Juridic, București, 2019, p. 107-124.
- BUCIUMAN, A., *Obligații naturale rezultate din mecanisme de stingere imperfectă a obligației*, Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia, nr. 2/2016, online: <https://studia.law.ubbcluj.ro/index.php/iurisprudentia/article/view/1042>.
- BUCIUMAN, A., *Compensația judiciară, între interpretare evolutivă și denaturare juridică*, Pandectele Române, nr. 2/2019.
- CARBONNIER, J., *Droit civil, les biens, les obligations*, PUF, Quadrige, Paris, 2004.
- CATALA, N., *La nature juridique du paiement*, LGDJ, Paris, 1961.
- COLLIN, A., *Du caractère volontaire du déclenchement de la compensation*, RTD civ. 2010.229.
- DAGORNE-LABBÉ, Y., *Confusion*, Rép. civ. Dalloz, sept. 2005.
- DRAKIDIS, Ph., *Des effets à l'égard des tiers de la renonciation à la compensation acquise*, RTD civ. 1955.238.
- FAGES, B., *Droit des obligations*, 8e éd., LGDJ, Paris, 2018.
- FOREST, G., *Essai sur la notion d'obligation en droit privé*, Dalloz, Paris, 2012.
- GHESTIN, J., BILLIAU, M., LOISEAU, G., *Traité de droit civil. Le régime des créances et des dettes*, LGDJ, Paris, 2005.
- GOLUB, S., PUȘCARIU, N.-Gh., *Câteva considerații cu privire la compensația legală în procedura insolvenței*, Revista română de drept al afacerilor, nr. 2/2016, p. 79.
- LÉVY, J.-Ph., CASTALDO, A., *Histoire du droit civil*, 1re éd., Dalloz, Paris, 2002.
- LLUELLES, D., MOORE, B., *Droit des obligations*, 2e éd., Thémis, Montréal, 2012.

- MALAUURIE, Ph., AYNÈS, L., STOFFEL-MUNCK, Ph., *Les obligations*, 4e éd., Defrénois, Paris, 2009.
- MAZEAUD, H. et L., MAZEAUD, J., CHABAS, F., *Leçons de droit civil*, t. II, vol. 1er, *Obligations. Théorie générale*, Montchrestien, Paris, 1998.
- MESTRE, J., FAGES, B., *Des limites de la confusion*, obs., Cass. 3e civ., 2 oct. 2002, RTD civ. 2003.300.
- MESTRE, J., FAGES, B., obs., Cass. com., 30 mars 2005, n° 04-10.407, RTD civ. 2005, p. 599.
- NDOKO, N.-C., *Les mystères de la compensation*, RTD civ. 1991, p. 661.
- POP, L., în *Tratat de drept civil. Nașterea, statica, dinamica și stingerea obligațiilor. Ființa obligațiilor civile*, Universul Juridic, București, 2023.
- REGHINI, I., *Reflecții privitoare la modul în care operează prescripția extinctivă în reglementarea Codului civil*, Dreptul nr. 9/2012.
- TERRÉ, F., SIMLER, Ph., LEQUETTE, Y., *Droit civil. Les obligations*, 9e éd., Paris, Dalloz, 2009.
- TERRÉ, F., SIMLER, Ph., LEQUETTE, Y., CHÉNÉDÉ, F., *Droit civil. Les obligations*, 12e éd., Paris, Dalloz, 2019.
- VASILESCU, P., *Drept civil. Obligații*, ed. a III-a, Hamangiu, București, 2024.
- VIALATTE, Th., *De l'effet extinctif de la réunion sur une même tête de qualités contraires et ses limites*, RTD civ. 1978.567.
- ZENATI-CASTAING, F., REVET, T., *Cours de droit civil. Obligations. Régime*, PUF, Paris, 2013.